

Jämlik representation i barnlitteratur?

- En normkritisk granskning med fokus etnicitet av bilder i förskolans litteraturutbud

Namn: Elin Johansson och Hanna Josefsson
Program: Förskolläraryrket

Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT-2016
Handledare: Agneta Simeonsdotter
Examinator: Annika Åkerblom
Kod: VT16-2920-057-LÖXA1G

Nyckelord: Visuell representation, normer, makt, strukturell diskriminering, mångfald

Abstract

Utgångspunkt för studien är en normkritisk granskning av visuella representationer med fokus etnicitet i barnlitteraturen. Studien använder sig av kvalitativ metod med kvantitativa inslag. Den teoretiska inramningen för studien är ett normkritiskt perspektiv samt postkolonialism. Undersökningen utfördes på tio förskolor i Göteborgs tio stadsdelsnämnder. Sammanlagt granskades bilderna i 200 barnböcker. Syfte med studien var att undersöka om mångfald skildras i de visuella representationer av människor som finns i barnlitteraturens bilder. Ytterligare ett syfte var att undersöka om personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende tillskrivs likvärdiga positioner i barnlitteraturens bilder. För att besvara studiens syfte undersöktes hur många personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende som representerades i förskolans barnlitteratur samt vilka roller personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende tilldelades i barnlitteraturens bilder. Resultatet visar att majoritet utgörs av personer med västerländskt utseende, då de utgör cirka 75 procent av alla registrerade personer i barnlitteraturen. Personer med icke-västerländskt utseende utgör cirka 25 procent av alla registrerade personer. Ytterligare ett resultat som framkom i studien var att personer med västerländskt utseende i högre grad tillskrivs fler roller och roller med mer framträdande positioner än personer med icke-västerländskt utseende. Studiens främsta slutsats är att mångfald inte skildras på ett jämbördigt sätt i de 200 barnböcker som ingår i studien.

1 Förord

Under arbetets gång har vi fått ökad förståelse och vidgat perspektiv kring vad bilder i barnlitteratur kan förmedla och vilken effekt de kan ha i samhället. Genom studien har vi även fått djupare insikter om samhälls- och maktmekanismer och hur viktigt det är att studera fenomen i ljuset av olika infallsvinklar.

Vi vill rikta ett stort tack till de förskolor som ville vara delaktiga i studien och för ett bra bemötande från personal och barn. Vi vill även tacka vår handledare Agneta Simeonsdotter för stöd och feedback under vårt arbete.

Elin Johansson och Hanna Josefsson

“Bra litteratur ger barnet en plats i världen och världen en plats i barnet”

- Astrid Lindgren

“Education is the most powerful weapon which you can use to change the world”

- Nelson Mandela

2 Innehållsförteckning

3 Inledning	5
4 Syfte och problemformulering	6
5 Begrepp	7
5.1 Normer	7
5.2 Makt	7
5.3 Etnicitet	7
5.4 Mångfald	8
6 Tidigare forskning	8
6.1 Bildernas betydelse	8
6.2 Identitet och normer	9
6.3 Barnlitteratur och etnicitet	9
6.4 Strukturell diskriminering	10
7 Teoretisk anknytning	11
7.1 Normkritiskt perspektiv/pedagogik	11
7.2 Postkolonialism	12
8 Metod	14
8.1 Val av metod	14
8.1.2 Kvalitativ metod	14
8.1.3 Kvantitativ metod.....	14
8.2 Urval, avgränsning och tillvägagångssätt	15
8.2.1 Databearbetning.....	15
8.3 Tillförlitlighetsfrågor.....	16
8.3.1 Validitet	16
8.3.2 Reliabilitet.....	16
8.3.3 Generaliserbarhet	16
8.4 Forskningsetiska aspekter	16
9 Resultatredovisning och analys	17
9.1 Representation per stadsdelsnämnd	17
9.2 Västerländsk dominans	19
9.3 Komparativ redogörelse över rollfördelning	20
10 Diskussion	23
12 Bilagor	29

3 Inledning

Utifrån erfarenheter av utbildning på förskolläraryrket, verksamhetsförlagd utbildning och arbete i förskolan har vi erfått att barnlitteratur har en betydelsefull plats i förskolans verksamhet. Barnlitteratur har alltid funnits tillgängligt, ofta i rikliga mängder, på de flertalet förskolor vi varit i. Barnlitteraturen har använts flitigt på olika sätt både av pedagoger och barn vid upprepade tillfällen under dagen. Från år 2000-2015 har 1 448 657 människor invandrat till Sverige. Sett över hela Sverige år 2015 är 1,6 miljoner människor utrikesfödda. 2015 var ett år med rekordhög invandring till Sverige då 134 240 människor kom till landet, främst på grund av krig och oroligheter i omvärlden (Statistiska Centralbyrån, u.å.). Migrationen har varit rikligt omtalad i politik och media. Vår studie utkristalliserades med utgångspunkt i ovanstående samhällsaktuella ämne förenat med vårt resonemang kring barnlitteraturens betydelse i förskolan och i relation till förskolans uppdrag. Det är förskolans uppdrag att varje barn utvecklar förståelse för alla lika värde samt att ingen får diskrimineras på grund av etnicitet (Skolverket, 2011, s. 4, 8). I läroplanen för förskolan skrivs det fram att:

Det svenska samhällets internationalisering ställer höga krav på människors förmåga att leva med och förstå de värden som ligger i en kulturell mångfald. Förskolan är en social och kulturell mötesplats som kan stärka denna förmåga och förbereda barnen för ett liv i ett alltmer internationaliserat samhälle /.../. (Skolverket, 2011, s. 6)

Förskolan har enligt läroplanen ett viktigt uppdrag i att förbereda barn för ett liv i ett internationaliserat samhälle där alla lika värde är centralt (Skolverket, 2011, s. 4-8) och med detta sammantaget argumenterar vi för denna studiers utbildningsvetenskapliga relevans. Redan i syfte och problemformulering använder vi två för studien nödvändiga begrepp, därav finner vi det relevant att redan här skriva fram hur vi använder dessa begrepp.

”Vit, västerländsk” är de begrepp som främst används inom det normkritiska perspektivet för att beskriva ett visst utseende. Inom det normkritiska perspektivet används ”vit, västerländsk” för att beskriva en ljushyad person med västerländsk kultur. Det har för oss inneburit etiska kval att kategorisera människors utseende för att kunna granska normer i barnlitteraturen. Det skulle kunna ses som ett normkritiskt dilemma, där vi alltså måste använda oss av stereotypifierande och generaliserade kategoriseringar för att ha möjlighet att synliggöra om det existerar visuella normer i barnlitteraturen. Vi har funnit det nödvändigt då studiens syfte är att granska de bilder som finns i barnlitteraturen och inte texten. Vår ståndpunkt är att alla begrepp som beskriver människors olika utseende och hudton, även de vi har stött på inom forskning och litteratur, är problematiska i mer eller mindre utsträckning. Det är med stort förbehåll vi väljer att använda oss av begreppet västerländskt och icke-västerländskt utseenden för att beskriva det som inom det normkritiska perspektivet beskrivs som ”vit, västerländsk”. Begreppet icke-västerländskt utseende används på motsvarande sätt för att kunna beskriva det utseende som inte kategoriseras som ”vit, västerländsk” enligt samma perspektiv. Det är av betydande vikt att poängtera att vi utgår från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv i den här begreppsanvändningen. I ett socialkonstruktivistiskt perspektiv förnekas det inte att det kan finnas biologiska variationer, såsom olika hudtoner och olika kön *men* att de kategoriseringar som skapas utifrån detta är sociala konstruktioner (Johnson, u.å.). Relaterat till studiens begreppsanvändning innebär det att människor biologiskt har olika hudtoner, hårfärger och särdrag - *men* alla egenskaper som människor tillskrivs utifrån dessa variationer är sociala konstruktioner. Begreppen västerländsk och icke-västerländsk menar vi i allra högsta grad är sådana sociala konstruktioner, vilket är viktigt att läsaren bär med sig i läsningen av studien.

4 Syfte och problemformulering

Studiens syfte är att undersöka huruvida mångfald skildras i de visuella representationer av människor som finns i förskolans barnlitteratur. Ett andra syfte med studien är även att undersöka om personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende tillskrivs likvärdiga positioner i barnlitteraturens bilder.

För att besvara syftet ställdes följande frågor:

- *Hur stor andel personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende representeras i den undersökta barnlitteraturens bilder?*
- *Vilka roller (huvudroller/biroller) tilldelas personer med västerländskt respektive icke västerländskt utseende i den undersökta barnlitteraturens bilder?*

5 Begrepp

Nedan presenteras begrepp som har genomgående betydelse för en djupare förståelse av studien.

5.1 Normer

Normer kan beskrivas som uttalade regler som är gällande i en viss kontext. De uttalade reglerna har i sin tur inverkan på hur vi ser på oss själva och andra vilket i sin tur bidrar till att skapa föreställningar om normalitet och avvikelse. De uttalade reglerna, normerna, kan omfatta hur människor förväntas bete sig, klä sig, tala, tycka och agera. Normer kan också gälla sexualitet, genus, ålder, klass, fysisk funktion och etnicitet (Sörensdotter, 2011, s. 135-139). Normer är centralt för studien då undersökningen bygger på en normkritisk granskning av förskolans barnlitteratur.

5.2 Makt

Den franske filosofen Paul-Michel Foucault (1926) har haft stort inflytande för kunskapssynen på begreppet makt. Foucault ser på makt som något som påverkas av olika verkanskrafter i ständig tillblivelse i varje relation, därav är makt även något som är föränderligt och ständigt närvarande. Foucault menar att makt alltid är förbundet med kunskap och motstånd. Den som utövar makt kan vara omedveten om de konsekvenser som makten kan generera. Enligt Foucault är den subtila makten som verkar i det fördolda den allra mest effektiva formen av makt. Den subtila makten är ofta socialt vedertagen och förblir oreflekterad (Nilsson, 2008, s. 84-91). Makt och normer hänger ouplösligt samman vilket gör att makt blir relevant för denna studie.

5.3 Etnicitet

Begreppet etnicitet härstammar från det grekiska ordet *ethnos* som betyder "folk" (Westin, 2015, s. 45). Ursprungligen använde grekerna ordet *ethnos* i syfte att beskriva en annan grupp av människor samtidigt som de benämnde sig själva som *genos*, vilket betyder "släkte". Tendenser att använda begreppet utifrån denna betydelse om "de andra" och "vi" kan fortfarande återfinnas (Lindholm Schulz, u.å.). Etnicitetsbegreppet kan tolkas utifrån två olika teoretiska perspektiv, essentialism och socialkonstruktionism. Med ett essentialistiskt perspektiv ses etnicitet som en hos människor inneboende och medfödd egenskap. Etnicitet är då statiskt och förblir oföränderligt. Ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv förstås etnicitet istället som ett fenomen skapat av sociala processer i mellanmännsliga relationer i en viss kontext. Etnicitet blir då förhandlingsbart och kontextuellt (Elmeroth, 2008, s. 10-13; Westin, 2015, s. 49). Det tvistas rikligt om begreppet etnicitet och åsikterna går isär om dess innebörd och existens (Darvishpour & Westin, 2015, s. 15; Westin, 2015, s. 65-66). I studien väljer vi att använda oss av begreppet etnicitet då det är den benämningen vi återfinner i forskning och litteratur. I vår studie använder vi begreppet etnicitet i enlighet med det socialkonstruktionistiska perspektivet.

5.4 Mångfald

I denna studie används begreppet mångfald för att beskriva den variation av människor som lever i Sverige. Mångfald är ett begrepp som riktar fokus mot människors varierade livserfarenheter. Användandet av mångfaldsbegreppet förespråkas av de los Reyes (2001, s. 190) då det är till synes fritt från värdeladdade konnotationer till etnicitet, kultur och religion. Begreppet mångfald riktar inte fokus mot minoriteter utan istället mot alla människor. Mångfaldsbegreppet ämnar inte kategorisera människor i olika grupperingar, utan relaterar till att alla människor har olikheter utifrån individuella förutsättningar och erfarenheter (de los Reyes, 2001, s. 190). I studien väljer vi att använda begreppet mångfald för att tala om människor med olika bakgrund, utseende och etnicitet (där även etnicitet förstås utifrån det socialkonstruktionistiska perspektivet).

6 Tidigare forskning

I kapitlet nedan presenteras för studien relevant tidigare forskning och litteratur med avsikt att rama in det fält där vår studie placeras sig.

6.1 Bildernas betydelse

Maria Simonsson (2004, s. 17, 114) har under tretton veckor observerat två förskolor där syfte var att undersöka hur bilder i barnlitteraturen kan påverka barn. Studien utgick från en kvalitativ ansats där empiri samlades in med hjälp av videoobservationer och samtal med förskollärarna (Simonsson, 2004, s. 75). Författaren belyser förskollärarnas åsikter kring hur viktigt det var att barnen använde böcker som kunde anknytas till kultur. Det framkom att förskollärarna föredrog traditionella barnboksförfattare som Elsa Beskow, Astrid Lindgren och Sven Nordqvist. Vidare förkunnade förskollärarna att en specifik kultur, beroende på vilken författare som skrivit boken, kunde föras in i förskolan med hjälp av de böcker som finns tillgängliga för barnen. I samtal framkom även förskollärares åsikter om barnlitteraturens betydelse i relation till barns fantasi. De ansåg att bilder är relevant för barns fantasiutveckling, som i sin tur kan påverka barns lärande (Simonsson, 2004, s. 97-103). Författaren belyser vidare bildernas relevans i relation till barns leksituationer. Bilder i barnlitteratur kan påverka och spela stor roll för lekens innehåll så som utformning, roller, relationer och åsikter. Bilder får betydelse när barn självständigt utforskar barnlitteratur då barnen kan tolka bokens innehåll genom att enbart "läsa" bilder (Simonsson, 2004, s. 157, 203-208). Damber, Nilsson och Ohlsson (2013, s. 81-85) styrker Simonssons resonemang då de menar att bilder i barnlitteratur är minst lika värdefulla som text och att bilderna kan bidra till barns förståelse kring människors- och samhällets olikheter.

Bilder i barnlitteratur kan påverka identitetsutvecklingen hos barn (Kåreland, 2013, s. 70, 92). Ett gemensamt fokus i flertalet barnböcker är att de beskriver hur verkligheten ser ut. Bilder i barnlitteratur kan därmed bidra till att barn skapar förståelse om samhället. Kåreland (2013, s. 85) har granskat studier kring förskolans litteraturutbud där syftet var att undersöka vilka barnböcker som var vanligast förekommande på förskolor i Sverige. Granskningen visade att Astrid Lindgrens böcker om *Pippi Långstrump*, Gunilla Bergströms böcker om *Alfons Åberg* och Sven Nordqvists verk om *Pettsson och Findus* finns tillgängliga på de flesta förskolor. Studien visade att det var svårt för nyare och modernare böcker att konkurrera med den äldre och traditionella litteraturen i förskolan.

6.2 Identitet och normer

Barn kan påverkas av bilder, medvetet eller omedvetet, och på så sätt få förståelse om sin omvärld. De bilder barn möter i sin vardag innehåller normer som kan vara svåra att uppfatta. Ett högre kognitivt tänkande krävs oftast för att kunna ifrågasätta och se bortom normer. För barn kan det därmed bli svårt att förhålla sig kritisk till de normer och signaler som bilder sänder ut (Sparrman, 2002, s. 24-27). Bilder kan ha påverkan på människans identitetsutveckling samt vilken position en människa tillskrivs i samhället. Människor tolkar bilder utifrån tidigare erfarenheter, vilket betyder att människor tolkar bilder på olika sätt beroende av livssituation. Bilder kan bidra till människans identitetsutveckling och därav kan det visuella även bidra till att avgränsa vilka identiteter som är möjliga att skapa (Sparrman, 2006, s.12-13, 31-32).

Clare Bradford, professor i litteraturstudier vid Deakin Univerisity i Melbourne, har gjort en kvalitativ litteraturgranskning av bild och text i fem barnböcker. Bradford (2011, s. 182, 195) konstaterar att barnlitteratur ofta har en mycket stor plats i små barns liv. Barn skapar förståelse för omvärlden bland annat genom visuella intryck från barnbokens narrativa bilder. Forskaren bedriver tesen att barnlitteratur är präglad av författarens kulturella bakgrund och tidigare erfarenheter och att det i sin tur, indirekt eller direkt, påverkar innehållet i barnboken.

My position in that there is no such thing as an innocent text, that all texts are informed by ideologies, some overt but others implicit and often invisible to authors and illustrators.(Bradford, 2007, s. 14)

Barnlitteraturen speglar de föreställningar och värden som är synonyma med den tid och kontext författaren skapade dem i. Följden av detta blir då att värdesystem, kulturella agendor och ideologier indirekt förmedlas och reproduceras genom barnböcker till läsare (Bradford, 2011, s. 183-194).

Salmson och Ivarsson (2015, s. 74-75) har undersökt hur barn känner sig när de inte kan identifiera sig med barnlitteraturens karaktärer. Författarna påstår att barnlitteraturens bilder kan ge underliggande budskap om vilka positioner olika människor tillskrivs i samhället. De underliggande budskapen kan bidra till att barn får omedvetna uppfattningar om vilka som framställs som självklara medborgare i samhället. Författarna anser att alla barn bör få möjlighet att kunna identifiera sig både känslomässigt och visuellt i barnlitteraturens bilder och hänvisar till de grundläggande värden som ska genomsyra förskolan. Barnlitteratur kan bidra till att vidga normer men å andra sidan även till att de förstärks, därav finns det anledning till att granska barnlitteratur med en normkritisk blick. En normkritisk blick kan innebära att undersöka vad som ses som det förgivettagna i boken, vem eller vilka som ges företräde att synas, om boken speglar samhällets komplexitet och om den utmanar stereotypa föreställningar (Salmson & Ivarsson, 2015, s. 73-75).

6.3 Barnlitteratur och etnicitet

Marilyn B. Joshua (2002, s. 125-132) har under längre tid granskat bilder från barnlitteratur i USA för att synliggöra bildernas representation av mångfald. Joshua hävdar att bilder och symboler i barnlitteratur kan ha stor inverkan på barns identitetsutveckling och menar att en bild kan förmedla mer än vad en text kan göra. Författaren började engagera sig kring bilder i barnlitteratur då hon år 1989 läste högt ur "Snövit" (Disney, 1978) för sitt tvååriga barn. Efter en granskning av bokens bilder insåg författaren att barnet inte kunde identifiera sig med någon av karaktärerna eftersom alla var ljushyade, vilket medförde att Joshua började studera

närmare kring ämnet. Barnlitteratur som innehåller mångfald kan ge alla barn möjlighet att identifiera sig med karaktärerna eftersom det då innehåller blandade kulturer (Joshua, 2002, s. 125- 126). Författaren skriver fram två relevanta frågor att diskutera och fundera kring barns ”läsande” av bilder; *“Känner sig mörkhyade barn uteslutna när de aldrig ser mörkhyade karaktärer i barnlitteratur?”* samt *“Kommer ljushyade barn att ha en negativ attityd gentemot mörkhyade barn om de endast ser ljushyade karaktärer i barnlitteratur?”*. Författaren valde att använda begreppen ”Euro-American”, ”African-American”, ”ljushyad” och ”mörkhyad” för att beskriva utseende på barn och karaktärer i litteraturen. Studien utfördes på fem bokaffärer och bibliotek där bilder i barnlitteratur granskades. Syftet var att se om barnlitteraturen innehöll mörkhyade karaktärer. Resultatet visade att i fyra av de fem undersökta bokaffärerna och biblioteken saknades det mångfald i barnlitteraturen. Resultatet visade även att ingen av den undersökta barnlitteraturen innehöll mörkhyade huvudkaraktärer (Joshua, 2002, s. 126-127). År 1990 publicerades ca 5000 barnböcker i USA varav 51 stycken innehöll karaktärer med afrikanskt-amerikanskt utseende (Harris, 1992, s. 68). Joshua menar att den statistiken tyder på att mörkhyade karaktärer endast representerar en liten del av den barnlitteratur som finns tillgänglig för barn i USA. Författaren belyser att bilder i barnlitteratur kan ha stor innebörd för barns självkänsla och identitetsutveckling och skriver fram exempel från den granskade litteraturen. Ett exempel ur Snövit handlar om hur drottningen beskrivs som svartklädd och elak medan duvorna presenteras som vita, underbara och vackra. Författaren poängterar att färgen vit ofta används för att beskriva det vackra, snälla och det goda i barnlitteraturen, medan det svarta ofta förknippas med ondska, rädsla och döden (Joshua, 2002, s. 126-128).

Angerd Eilar, universitetslektor i pedagogik, forskar om hur genus och etnicitet uttrycks i barnlitteratur i grundskolan. Eilar har analyserat litteratur med syfte att synliggöra skillnader och likheter i Sveriges mångkulturella utbildning. Författaren visar hur skolans läromedel kan innehålla gömda och omedvetna normer och attityder som kan komma påverka jämställdhet och ojämlikhet i samhället. I utbildning måste det synliggöras och skapas plats för mångfald. Dagens utbildningsinstitutioner kan ses som en mötesplats där olika kulturer möts och där olika normer och inställningar prövas mot varandra (Eilar, 2004, s. 241-242). Författaren belyser att bilder i barnlitteratur är nödvändiga för att kunna göra en tydligare tolkning av bokens innehåll. Bilder kan vara avgörande för barns tolkning av bokens innehåll och i vissa fall kan bilderna vara mer relevanta än texten. Författarens övergripande resultat är att bilder i barnlitteratur, som visas fram kontinuerligt och upprepat, kan bli det som barn automatiskt ser som ”normalt”. Uppfattningen om det ”normala” kan i sin tur bidra till uppkomst av samhällets normer. Vidare menar författaren att det ges en stereotyp bild av de kulturer och identiteter som synliggörs i barnlitteratur (Eilar, 2004, s. 245, 259).

6.4 Strukturell diskriminering

I boken *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige* (2015) presenteras forskning om etnicitet utifrån maktteoretiska perspektiv. I boken avhandlas den komplexa relationen mellan makt och etnicitet och hur denna relation påverkar strukturer i samhället. Strukturella förklaringar till dagens ojämlikheter belyses utifrån det postkoloniala perspektivet. En förklaring till dagens ojämlikheter blir således att Sverige har påverkats av kolonialtidens hierarkiska relationer. Paralleller kan göras till begreppet strukturell diskriminering. Strukturell diskriminering handlar om hur samhällsstrukturer kan missgynna vissa grupper i samhället (Bursell, 2015, s. 290-293). Strukturell diskriminering kan betraktas som en förklaringsmodell där fokus riktas bort från enskilda individers beteenden, för att istället riktas mot underliggande strukturer i samhället. De underliggande strukturerna blir

bakomliggande orsaker till att vissa grupper får olika förutsättningar till jämlika villkor. Beroende på vilken etnicitet människor tillskrivs eller kategoriseras inom kan medföra olika risker för att utsättas för sådan strukturell diskriminering (Darvishpour & Westin, 2015, s. 36). Strukturerna kan handla om tillvägagångssätt, rutinmässiga handlingar, förgivettaganden och beteende som äger rum inom institutionell verksamhet. Strukturell diskriminering kan delas in i två underkategorier; direkt diskriminering och indirekt diskriminering, där indirekt diskriminering är den typ som vanligtvis åsyftas. Den indirekta diskrimineringen är, till skillnad från direkt diskriminering, ofta subtil och svårupptäckt. Den indirekta diskrimineringen är djupt inbäddad i institutionens normaliserade och allmänt accepterade struktur och praktik. En form av indirekt diskriminering är exkludering (Bursell, 2015, s. 292-293).

Exkludering på grund av människors särdrag motverkar jämlikhet (Darvishpour & Westin, 2015, 31-36). Skapande av identitet kan påverkas av vem eller vilka som ges utrymme att synas och representeras i samhället. Likaså kan identitet påverkas om personer blir exkluderade från det offentliga utrymmet (Lunneblad, 2013, s. 75-80, 94). Förskollärares oreflekterade förgivettaganden kring vad som är naturligt och självklart blir avgörande för vem eller vilka som representeras i förskolans miljö. Konsekvenser av oreflekterade förgivettaganden kan bli att det som avviker från majoritetsnormen osynliggörs och på så sätt uppstår systematisk exkludering (Lunneblad, 2013, s. 75, 94). Det är av stor vikt att ifrågasätta och granska vad det är som görs till förgivettaget och "naturligt" i en verksamhet samt att resonera kring vilka effekter det kan ha för de som exkluderas. Kunskap om strukturell diskriminering är ett betydelsefullt redskap för att kunna granska och få syn på samhällsstrukturer som kan bidra till ojämlika villkor beroende av etnicitet (Darvishpour & Westin, 2015, s. 31-36).

Diskrimineringsombudsmannen (2015, s.21) har utformat "Husmodellen", en checklista för att förebygga och upptäcka riskfaktorer för diskriminering i utbildningsverksamhet, som till exempel förskolan. Ett avsnitt i Husmodellen behandlar etnisk tillhörighet och ett urval av frågor som bör undersökas i verksamheten. Frågorna handlar om huruvida olika etniciteter görs synliga i verksamheten, om olika etniciteter visas fram på ett jämbördigt sett samt om det finns någon särskild etnicitet som ges en mer framstående position och därigenom kan framstå som norm. Diskrimineringsombudsmannen (2015, s. 9) skriver fram att normer av olika slag är en vanligt förekommande grogrund för såväl direkt som indirekt diskriminering.

7 Teoretisk anknytning

De teoretiska utgångspunkterna för studien är ett normkritiskt perspektiv samt postkolonialism. Studien grundas i det normkritiska perspektivet då syfte är att synliggöra huruvida normer kring etnicitet förekommer i barnlitteratur. För att uppnå en bredare förståelse av studien belyses ämnet även utifrån ett postkolonialistiskt perspektiv.

7.1 Normkritiskt perspektiv/pedagogik

Med rötter i queer- och intersektionell teori har det normkritiska perspektivet växt fram (Dolk, 2011, s. 61). Ett normkritiskt perspektiv riktar blicken mot rådande normer och vad som görs till önskvärt respektive avvikande i en viss kontext. Perspektivet förklaras ibland i termer av normkritisk pedagogik, normkritiskt förhållningssätt eller konstruktiv normkritik. I denna studie kommer vi att använda oss av det normkritiska perspektivet som ett samlingsbegrepp

för både teoretisk kunskap och praktiserande i verksamhet. Ett normkritiskt perspektiv har utgångspunkt i kunskap om normer; hur normer skapas, hur de upprätthålls och vilka konsekvenser de kan medföra. Perspektivet innebär att ständigt reflektera kring vem som framställs som förgivettagen (norm) i ett visst sammanhang (Bromseth, 2011, s. 39-53). Ett normkritiskt perspektiv kan även handla om att som forskollärare reflektera och ifrågasätta egna föreställningar och uppfattningar samt hur de avspeglar sig i den egna praktiken (Skolverket, 2009, s. 99).

Kunskap om normer är kärnan i ett normkritiskt perspektiv (Sörensdotter, 2011, s.135). Normer kan inverka på social nivå genom att reglera människors uppfattningar om vad som uppfattas som önskvärt och normalt samt avvikande och icke önskvärt, vilket i sin tur kan medföra en påverkan på människor och deras beteende (Eek-Karlsson, 2012, s. 25). Personer som inte ryms inom gängse normer riskerar att ses som avvikande och bli utsatta för negativa och begränsande konsekvenser. Sådana konsekvenser kan vara hot, våld, trakasserier, kränkningar, skällsord, diskriminering och exkludering (Sörensdotter, 2011, s. 136-139). Normer påverkar i stor utsträckning samhället och de människor som lever där, framförallt på grund av att normer fungerar reglerande på vem som tillskrivs makt och positioner i ett samhälle. Normer är socialt konstruerade det vill säga att människan skapar och lär in normer. Normer kan därmed förändras även om det kan ta lång tid och vara trögrörligt. Det finns inte något entydigt sätt att förändra normer på (Sörensdotter, 2011, s. 135-136). För att vidga, utmana eller omförhandla normer är det oftast nödvändigt att de först uppmärksammas och kritiskt granskas (Bromseth, 2011, s. 42). Traditionsenliga och rutinmässiga situationer kan vara faktorer som verkar förstärkande av normer (Salmson & Ivarsson, 2015, s. 286). Enligt Skolverket (2013, s. 27-28) är ett normkritiskt perspektiv en förutsättning för verksamheter som vill bedriva ett aktivt arbete där allas lika värde främjas och diskriminering motverkas. Diskrimineringsombudsmannen (2015, s. 9) förespråkar likaså ett normkritiskt perspektiv för att kritiskt granska och reflektera över normer och dess effekter i utbildningsverksamhet.

Ett normkritiskt perspektiv kan användas i syfte att ifrågasätta och analysera samhällets självklara maktförhållanden. Perspektivet syftar till att analysera relationen mellan kunskap, makt och identitet. Genom att ifrågasätta och synliggöra normer kan de maktrelationer som finns i samhället förändras och vidgas. Det inte är enkelt att omvandla normkritisk pedagogik till praktiken, det finns få genvägar kring att bli medveten om samhällets dolda normer och maktförhållanden (Kalonaityté, 2014, s. 117-118). I syfte att praktisera normkritisk pedagogik i verksamheten kan tre steg användas. Det första steget innebär att lära sig vad en norm är och därmed kunna synliggöra den, en så kallad normkritisk intervention. I nästa steg undersöks hur normen kan ha uppstått samt vad den gör och har för konsekvenser. I tredje steget görs reflektioner kring vad det kan finnas för lärdomar med att synliggöra normer (Kalonaityté, 2014, s. 118-122).

7.2 Postkolonialism

Postkolonialism är ett omfattande perspektiv som tar utgångspunkt i de hierarkiska relationer som skapades under den koloniala eran. Västerländska länder gjorde anspråk på att ha mer avancerad och högre stående utveckling och kultur än de kolonialiserade ländernas befolkning. Inom den postkoloniala teorin förklaras att spår av de maktstrukturer som skapades under kolonialtiden fortfarande existerar och till viss del återfinns i dagens samhällsstrukturer. Postkolonialismen menar att maktstrukturerna kan ligga till grund för moderna former av orättvisor och diskriminering på grund av etnicitet. En struktur som studeras inom det postkolonialistiska fältet är litteratur (de los Reyes, u.å.) vilket även är det

område som utgör fokus i denna studie. De koloniala stormakterna skapade en hierarkisk dikotomi mellan sig själva (väst) och "de andra" (öst). Väst bestod av USA och stora delar av Europa, som Spanien, Frankrike, Portugal, Storbritannien med flera (Hettne, u.å.). Väst producerade diskurser och föreställningar om "de andra" som irrationella och ociviliserade i jämförelse med sig den västerländska rationaliteten och upplysta civilisationen.

Kolonialmakterna skapade alltså myter, föreställningar och stereotyper om uppdelning och kategorisering av människor. De uppfattade sig själva som civiliserade och högre stående än "de andra", som de också tillskrev en biologiskt underlägsen position. De diskurser och föreställningar som producerades av väst framställdes som sann kunskap. "Kunskapen" om "de andra" bidrog till att upprätthålla makt över kolonierna och på så sätt konstruerades över- och underordning. Kolonialmakterna skapade hierarkiska identitetspositioner för ett mycket stort antal människor (Loomba, 2005, s. 50-65, 116-129). Inom postkolonialismen betonas att den koloniala historien och de föreställningar om "de andra" som producerades av kolonialmakterna har effekter på mänskliga konflikter och orättvisor än idag. Förespråkare för postkolonialismen betonar därav vikten av att vara medveten om historiska processer för att kunna upptäcka och förändra strukturer som kan härstamma från koloniala föreställningar. Kritiska röster mot det postkoloniala perspektivet argumenterar för att globaliseringens effekter, bland annat internationalism och migration, har slagit ut betydelsen av kolonialismen (Loomba, s. 72, 245-259). Idag är det inte fruktbart att betrakta världen som *enskilt* präglad av kolonialismen. Däremot hävdas det inom den postkoloniala teoribildningen att de ideologier som kolonialtidens stormakter producerade om "de andra" har ett samband med dagens globala maktrelationer. Sambandet bör inte förringas utan istället bidra till kritiska studier för att motverka nuvarande och kommande ojämlikheter (Loomba, 2005, s. 245-259).

Postkolonialismen ämnar undersöka och analysera ojämlikheter på grund av etnicitet. Grundantagandet är att koloniseringen av Afrika, Asien och Sydamerika skapade hierarkiska maktrelationer mellan kolonialmakterna och de kolonialisera länderna. Postkolonialismen bedriver tesen att de förskjutningar av maktrelationer som upprättades under kolonialismen har blivit integrerade i olika samhällsstrukturer. Uppfattningen inom perspektivet är att även om kolonialtiden upphört så bär vissa samhällsstrukturer fortfarande spår och rester av de hierarkiska förskjutningarna (Bursell, 2015, s. 290). Kritik mot postkolonialismen är att analyser kring förhållanden av över- och underordning mellan kolonialmakter och kolonialisera länder i viss mån generaliseras till antaganden om Sverige. Kritiker menar att det handlar om olika länder och olika människor och menar således att sådana generaliseringar och paralleller blir problematiska. Postkoloniala förespråkare hävdar å andra sidan att Sverige inte är fristående från det som skett i Europa och omvärlden och att Sverige därmed inte kan betraktas som opåverkat av omvärldens historia (Bursell, 2015, s. 291).

de los Reyes och Molina (2007, s. 272-277) intygar att det postkoloniala resonemanget om att det koloniala arvet än idag påverkar samhällsstrukturer de facto är överföringsbart till Sverige. Författarna anser att det finns tillräckligt med forskning som visar belägg för etnisk segregation och diskriminering på bland annat arbetsmarknaden i Sverige. Författarna belyser att det därmed inte går att förneka att vissa maktordningar blivit förgivettagna i samhället. Det främsta hindret mot jämlika förhållanden mellan alla människor idag är att utgå från grundantagandet att Sverige är fristående från hierarkiska maktrelationer och att ojämlika förutsättningar i samhällets strukturer inte existerar (de los Reyes & Molina, 2007, s. 272-277)

8 Metod

I kapitlet nedan presenteras studiens metod. Inledningsvis redogörs val av metod där kvalitativ och kvantitativ metod förklaras och kopplas till studien. Sedan redogörs för studiens urval, avgränsningar och tillvägagångssätt samt databearbetning. Vidare redogörs för studiens tillförlitlighetsfrågor i form av validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. Avslutningsvis presenteras studiens forskningsetiska aspekter.

8.1 Val av metod

Kvalitativ metod ämnar sig lämpligt då syftet är att genom tolkning skapa förståelse för ett fenomen eller sammanhang som inte är uppenbart. Kvantitativ metod är lämpligt att använda då det är av betydelse att det empiriska objektet ska mätas i siffror (Eliasson, 2013, s. 27-29). Metoderna skiljs åt gällande tillvägagångssätt för att samla in empiri och hur empirin analyseras samt den funktion och betydelse forskaren har i arbetet. Att kombinera de olika metoderna kan vara till fördel för att skapa en vidare förståelse av ett fenomen (Ahrne & Svensson, 2015, s. 9). För att ha möjlighet att besvara syftet på vår studie ansåg vi det nödvändigt att använda oss av en kombination av dessa två metoder. Vårt syfte kräver tolkning medan våra frågeställningar är mätbara, vilket blir den bakomliggande motiveringen till en kvalitativ undersökning med kvantitativa inslag.

8.1.2 Kvalitativ metod

Kvalitativ metod används för tolkande forskning där forskarens teoretiska utgångspunkter blir avgörande för analys (Alvehus, 2013, s. 22-23). Kvalitativ data samlas oftast in genom metoder som observationer, intervjuer och textanalyser (Ahrne & Svensson, 2015, s. 9-10). Den kvalitativa datan behöver, till skillnad från den kvantitativa datan, inte mätas utan här handlar det snarare om människans förståelse och upplevelse av fenomen (Ahrne & Svensson, 2015, s. 10; Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013, s. 53). Den kvalitativa metodens styrka är möjligheten att utveckla förståelse för komplexitet och nyanser av mänskligt liv och samhälle. Ett exempel på sådan komplexitet kan vara hur maktmekanismer opererar (Ahrne & Svensson, 2015, s. 10-12). Kritik som riktats mot kvalitativ metod har handlat om att bristande vetenskaplighet samt att forskarens och forskningsdeltagarnas subjektivitet riskerar påverka utfallet av empirin (Ahrne & Svensson, 2015, s. 11; Eriksson Barajas et.al., 2013, s. 53). Forskaren kommer inom kvalitativ metod ofta nära in på studieobjekten, vilket kan vara både en styrka och en svaghet för studien (Ahrne & Svensson, 2015, s. 15). Studiens kvalitativa metod innefattar tolkningar av visuell representation av personer i den undersökta barnlitteraturen. Studiens kvalitativa metod omfattar även analys och tolkning av resultatet i ljuset av ett normkritiskt perspektiv samt postkolonialistisk teori.

8.1.3 Kvantitativ metod

Kvantitativ metod har haft en framstående ställning inom den positivistiska forskningstraditionen (Ahrne & Svensson, 2015, s. 13). Kvantitativ metod handlar kortfattat om beräkningar, såsom mängd och antal (Ahrne & Svensson, 2015, s. 10). En styrka hos den kvantitativa metoden är dess möjlighet till hög grad av vetenskaplighet, bland annat genom möjlighet till hög reliabilitet. Till skillnad från kvalitativ metod är forskarens roll mer objektiv i denna typ av undersökning (Alvehus (2013, s. 21-25). Kritik som riktats mot kvantitativ metod har i hög grad berört svårigheten eller det omöjliga i att fånga komplexiteten i samhälle och socialt liv genom mätning och beräkning (Ahrne & Svensson, 2015, s. 10-13). De

kvantitativa inslagen i vår studie omfattar undersökningens datainsamling som baseras på mätning av antal och resultatredovisning i form av diagram och statistik.

8.2 Urval, avgränsning och tillvägagångssätt

Undersökningen utfördes på tio kommunala förskolor i Göteborgs tio stadsdelsnämnder. I varje stadsdelsnämnd besöktes en avdelning per förskola. Valet att samla in data från en förskola per stadsdelsnämnd gjordes med motivering att representera olika delar av Göteborgs kommun. Avdelningarna som besöktes var för barn 3-5 år, med motivering att det skulle vara möjligt att i större utsträckning finna barnlitteratur som innehöll människor.

På varje avdelning gjordes ett urval på 20 barnböcker vilket innebär att det totala antalet barnböcker som granskades var 200 stycken. Vi resonerade kring att 200 barnböcker var ett lämpligt antal inom givna tidsramar samt att vi gjorde bedömningen att det är rimligt att det finns cirka 20 barnböcker på respektive förskoleavdelning. Urvalet med 200 barnböcker valdes även med motivering att stärka undersökningens statistiska styrka och därmed även studiens resultat.

Varje förskola kontaktades med ett telefonsamtal där studiens syfte presenterades samt där dag och tid för besöket bestämdes. Bland den barnlitteratur som fanns tillgänglig för barnen valde vi slumpmässigt ut de första 20 barnböckerna som handlade om människor. Barnlitteratur som innehöll bilder enbart på djur, människor med artificiella hudfärger samt svartvita bilder sållades bort då de inte var relevanta i förhållande till studiens syfte och frågeställningar.

Kartläggningen av personer i barnböckerna registrerades i ett formulär som vi på förhand utformat i enlighet med studiens frågeställningar. I formuläret antecknades boktitel, författare, förlag, ort och år. Registrering av personer i barnböckerna gjordes utefter kategorierna: 1) *Antal personer med icke-västerländskt utseende*, 2) *Antal personer med västerländskt utseende*, 3) *Vilken roll har personer med icke-västerländskt utseende i boken?* samt 4) *Vilken roll har personer med västerländskt utseende i boken?* Ett formulär per förskola användes för att få ett tydligt resultat för respektive förskoleavdelning. Barnlitteraturen granskades genom att de personer som vi hade möjlighet att tolka, i enlighet med kategorierna, räknades och dokumenterades med ett streck per person i tillhörande kategori. Problematik som uppstod gällde stora folkmassor där det var svårt att urskilja antal unika personer eller svårigheter att avgöra till vilken kategori utseendet kunde härledas. I de fall där det var svårt att avgöra till vilken kategori personerna skulle räknas registrerades *inte* dessa personer.

8.2.1 Databearbetning

Studiens dataunderlag sammanställdes genom att först räkna ut totala antalet personer för varje stadsdelsnämnd. Därefter sammanställdes de tio stadsdelsnämnderna vilket gav summan av alla registrerade personer i studien. Sedan sammanställdes antalet personer med icke-västerländskt utseende och personer med västerländskt utseende. Utifrån denna uträkning gjordes ytterligare en sammanställning över hur många huvudroller och biroller med icke-västerländskt utseende respektive västerländskt utseende som registrerats. De sammanställda uträkningarna av huvudroller och biroller samt den totala andelen registrerade personer räknades även om i procentform för att tydliggöra resultaten. Beräkningarna av de registrerade personerna i respektive kategori sammanställdes i form av tre diagram för att synliggöra resultatet.

8.3 Tillförlitlighetsfrågor

Nedan resonerar vi kring studiens pålitlighet och vetenskapliga trovärdighet.

8.3.1 Validitet

Validitet avser studiens grad av giltighet, eller med andra ord om det som forskaren säger att den ska mäta verkligen är det som mäts (Eliasson, 2013, s. 16-17). I undersökningen ställer vi oss frågorna ”*Hur stor andel personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende representeras i den undersökta barnlitteraturens bilder?* samt ”*Vilka roller (huvudroller/biroller) tilldelas personer med västerländskt respektive icke västerländskt utseende i den undersökta barnlitteraturens bilder?*”. Studiens frågeställningar stämmer överens med kategorierna i undersökningsformuläret vilket utgjorde underlag för datainsamlingen.

8.3.2 Reliabilitet

Reliabilitet handlar om studiens vetenskapliga trovärdighet relaterat till huruvida studiens resultat blir detsamma vid nya upprepade undersökningar (Eliasson, 2013, s. 14-15). Studiens kvantitativa inslag i form av datainsamlingens utformning medför att studien skulle kunna gå att upprepa och få samma eller liknande resultat vid nya mätningar med samma barnlitteratur.

8.3.3 Generaliserbarhet

Det finns 397 kommunala förskolor i Göteborgs kommun (Göteborgs Stad, u.å.). Av de 397 förskolorna valde vi slumpmässigt ut en förskola i var och en av de tio stadsdelsnämnderna. Studiens datainsamling som har kvantitativa inslag då data är insamlad genom beräkning av antal personer, i enlighet med undersökningens kategorier, i sammanlagt 200 barnböcker på de tio förskolorna. Det innebär att vi har undersökt barnlitteratur på cirka 2,5 procent av de kommunala förskolor som finns i Göteborgs kommun ($10/397=0,02518\dots=2,5\%$). Utifrån studien finns det därmed inte belägg för något statistiskt säkerställt samband mellan alla kommunala förskolors utbud av barnlitteratur och studiens resultat. Generella slutsatser som talar för fler förskolor än de som ingår i undersökningen kan inte göras. Studien omfattar 200 barnböcker och vi kan enbart göra slutsatser i förhållande till det.

8.4 Forskningsetiska aspekter

Data som utgör underlag för studien innehöll inte några personuppgifter utan berörde enbart materiella empiriska objekt (barnlitteratur). Alla förskolor garanterades anonymitet. Studiens data samlades in via registrering av personer i barnlitteraturen. Data samlades in genom att vi gjorde visuella bedömningar i enlighet med de föreskrivna kategorierna (västerländskt utseende/icke-västerländskt utseende/huvudroll/biroll). Det innebär att det skulle kunna finnas en viss felmarginal i våra visuella bedömningar, till exempel gällande antal personer i barnlitteratur med större folksamlingar samt personer där det är svårt att avgöra om utseendet kan kategoriseras som västerländskt eller icke-västerländskt. Vi har, som det är framskrivet i avsnitt ”8.3 Urval, avgränsning och tillvägagångssätt”, valt att *inte* registrera de personer som vi upplevt som svåra att urskilja. Dock kvarstår en risk för viss felmarginal i de beräkningar som är beroende av vår visuella tolkning av personerna i bilderna.

Den främsta etiska aspekten, som vi upplever det, är att datainsamlingen bygger på en homogen kategorisering utifrån begreppen västerländskt utseende och icke-västerländskt

utseende. Det är en grov kategorisering av människors utseende och vi är väl medvetna om att begreppen västerländsk och icke-västerländsk är mycket stereotypa beskrivningar. Vår argumentation för att göra denna kategorisering grundas i möjligheten att kunna belysa frågan i syfte att kritiskt granska normer. Utan visuell kategorisering skulle studien vara omöjlig att genomföra. Vi ser studiens motiv från ett normkritiskt perspektiv där det blir möjligt att arbeta för allas lika värde och mot diskriminering först när normer synliggörs och kritiskt granskas. Det är därmed en förutsättning att normer uppmärksammas för att de ska kunna förändras eller vidgas. Vi argumenterar även för vårt resonemang med hänvisning till Diskrimineringsombudsmannen (2015, s. 9) som poängterar:

Uppkomsten av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling kan ofta kopplas till de normer som råder i förskolan, i skolan, i skol-barnomsorgen eller vuxenutbildningen, samt i det övriga samhället.

Enligt Diskrimineringsombudsmannen kan alltså diskriminering, trakasserier och kränkande behandling grundas i normer. Med det som bakgrund menar vi att homogen kategorisering kan vara nödvändig för att belysa normer som kan råda inom barnlitteratur på förskolor i Göteborg.

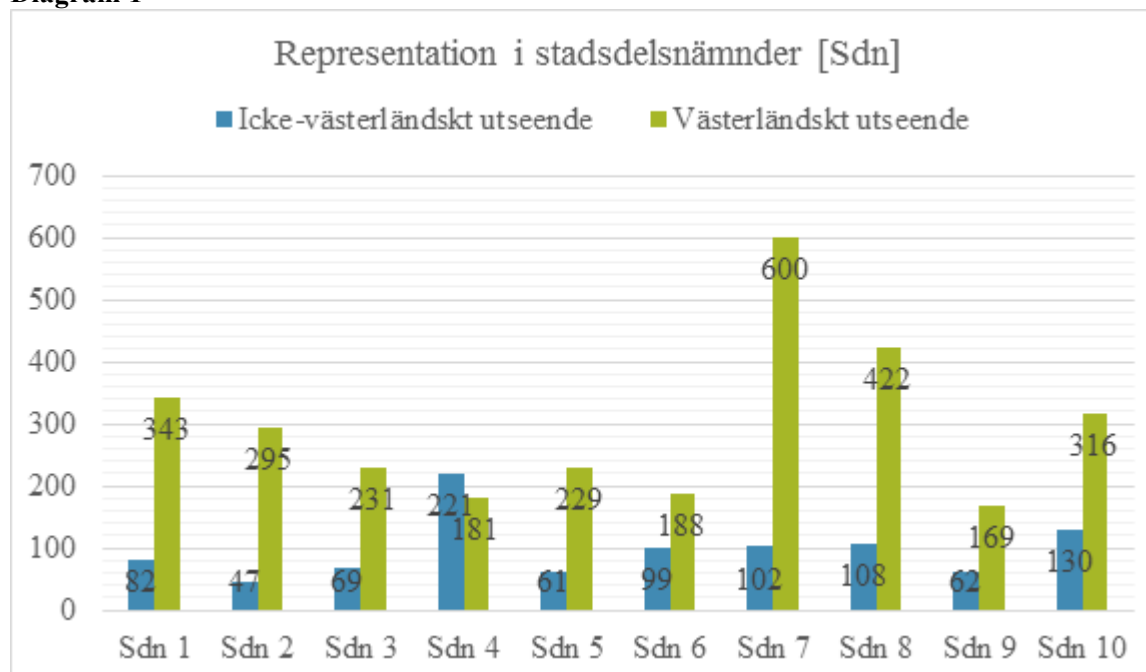
9 Resultatredovisning och analys

I följande kapitel presenteras resultat och analys av studiens undersökning. Först redovisas empiri för de tio stadsdelsnämnderna. Därpå redovisas den totala andelen personer med icke-västerländskt respektive västerländskt utseende som registrerats i studien. Därefter visas resultatet över hur roller fördelas mellan de undersökta personerna. I förhållande till resultatredovisningen utförs analys i ljuset av studiens teoretiska perspektiv och tidigare forskning.

9.1 Representation per stadsdelsnämnd

I diagram 1 nedan presenteras resultatet för representationen av människor i barnlitteraturens bilder i de tio stadsdelsnämnderna [sdn].

Diagram 1

I sdn 1 blir det synligt att skillnaden mellan västerländskt och icke-västerländskt utseende är relativt stor. Det är 82 personer med icke-västerländskt utseende och 343 personer med västerländskt utseende, vilket innebär en differens på 261 personer. I sdn 2 visas ett liknande resultat, där 295 personer utgör majoritet med västerländskt utseende och 47 personer med icke-västerländskt utseende utgör minoritet. Mellanskillnaden i sdn 2 blir därmed 248 personer. I sdn 3, 5 och 10 synliggörs ett likartat resultat med en differens mellan personer med västerländskt och icke-västerländskt utseende på 161 respektive 168 och 186 personer, där det västerländska utgör majoritet. Det blir tydligt i resultatet att sdn 4 är den enda stadsdelsnämnden där icke-västerländskt utseende är fler än de med västerländskt utseende. Differensen i sdn 4 gentemot västerländskt utseende är 40 personer. Resultatet visar att sdn 6 och sdn 9 har en mellanskillnad på 89 respektive 107 personer, där den övervägande delen utgörs av personer med västerländskt utseende. I sdn 7 återfinns den västerländska majoriteten med studiens största differens på 498 personer. Därpå följer sdn 8 med västerländsk majoritet, där differensen är 314 personer i förhållande till personer med icke-västerländskt utseende.

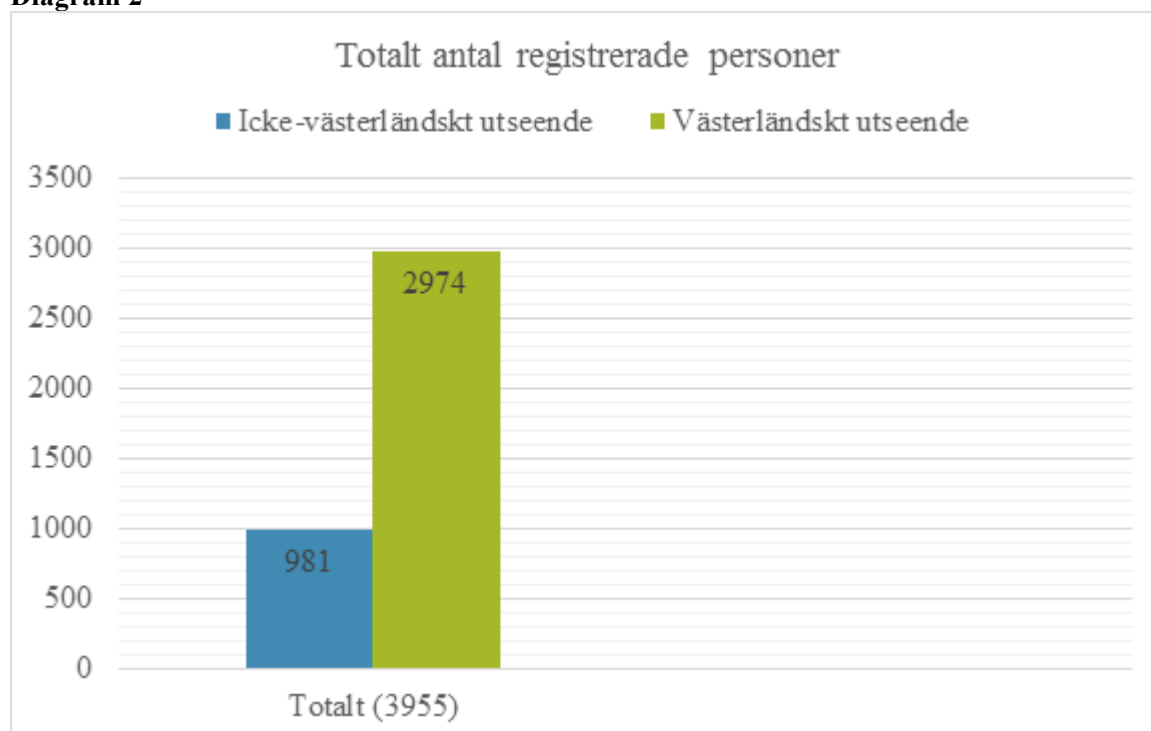
Om resultatet betraktas ur ett normkritiskt perspektiv skulle en möjlig tolkning av resultatet kunna vara att det västerländska utseendet utgör en norm. Västerländskt utseende är tydlig majoritet i nio av tio stadsdelsnämnder. Sdn 4 skiljer sig åt då det är den enda stadsdelsnämnden som innehåller fler personer med icke-västerländskt utseende än västerländskt utseende. I sdn 4 var 13 av de 20 undersökta barnböckerna utgivna mellan år 2014 och 2015. Differensen i sdn 4 är 40 personer vilket utgör den minsta mellanskillnaden i förhållande till differensen i de övriga nio stadsdelsnämnderna. Om olika etniciteter inte visas fram på ett jämbördigt sett i utbildningsverksamhet, det vill säga om en viss etnicitet ges en dominerande särställning, blir den dominerande etniciteten normerande (Diskrimineringsombudsmannen, 2015, s. 9). Studiens resultat visar då att den etnicitet som framstår som norm i den granskade barnlitteraturen är ett västerländskt utseende.

I diagram 1 ovan presenterades resultatet av representation i respektive stadsdelsnämnd. Nedan redogörs resultat för en sammanslagning av de tio stadsdelsnämnderna, det vill säga studiens totala andel registrerade personer.

9.2 Västerländsk dominans

Den totala andelen personer som registrerats i de tio stadsdelsnämnderna är sammanlagt 3955 personer. I diagram 2 nedan visas det sammanlagda antalet personer med icke-västerländskt utseende, vilket är 981 personer. I diagram 2 visas även att det fullständiga antalet personer med västerländskt utseende är 2974 stycken. Det innebär att det är 1993 fler personer med västerländskt utseende än personer med icke-västerländskt utseende. I procent motsvarar det att personer med icke-västerländskt utseende utgör 24,8 procent ($\approx 25\%$) och personer med västerländskt utseende utgör 75,2 procent ($\approx 75\%$) av den totala andelen personer (3955 st). Personer med icke-västerländskt utseende utgör därmed cirka en fjärdedel medan tre fjärdedelar består av personer med västerländskt utseende.

Diagram 2

Strukturell diskriminering avser underliggande strukturer som är inbäddade djupt i samhället, inte enskilda individers handlingar. Underliggande strukturer riskerar att medföra konsekvenser för vissa grupper i samhället och förblir ofta oreflekterade och oupptäckta (Darvishpour & Westin, 2015, s. 36). Resonemanget om strukturell diskriminering är mycket likt postkolonialismens resonemang om dagens ojämlikheter. Enligt postkolonialismen är världen än idag, direkt eller indirekt, påverkad av de hierarkiska relationer mellan väst och öst som fick fäste under kolonialtiden (de los Reyes, u.å.; Loomba, 2005, s. 50-53).

Postkolonialister menar att litteratur kan vara en sådan struktur som kan bära underliggande spår av de förställningar, tankar och hierarkier som härstammar från den koloniala tiden (de los Reyes, u.å.). Även Bradford (2007, s. 14) hävdar att all litteratur på något sätt är influerad av ideologier. Sådana ideologier kan vara så djupt rotade att varken författare, illustratörer

eller läsare är medvetna om det. Utifrån ett postkolonialistiskt perspektiv skulle den granskade barnlitteraturen kunna bära spår av sådana omedvetna ideologier. De "kunsaker" och föreställningar som de koloniala stormakterna producerade om "de andra" kan vara såpass subtila och normaliserade i vissa delar av samhällets strukturer att de förblir ofreflekterade och osynliggjorda (Loomba, 2005, s. 245-259). De som inte ges tillträde att synas eller representeras i samhället riskerar att utsättas för exkludering, en form av indirekt diskriminering (Lunneblad, 2013, s. 75, 94). Med ovanstående resonemang som bakgrund skulle det framkomna resultatet av den granskade barnlitteraturen kunna ses som en form av strukturell diskriminering där vissa människor exkluderas.

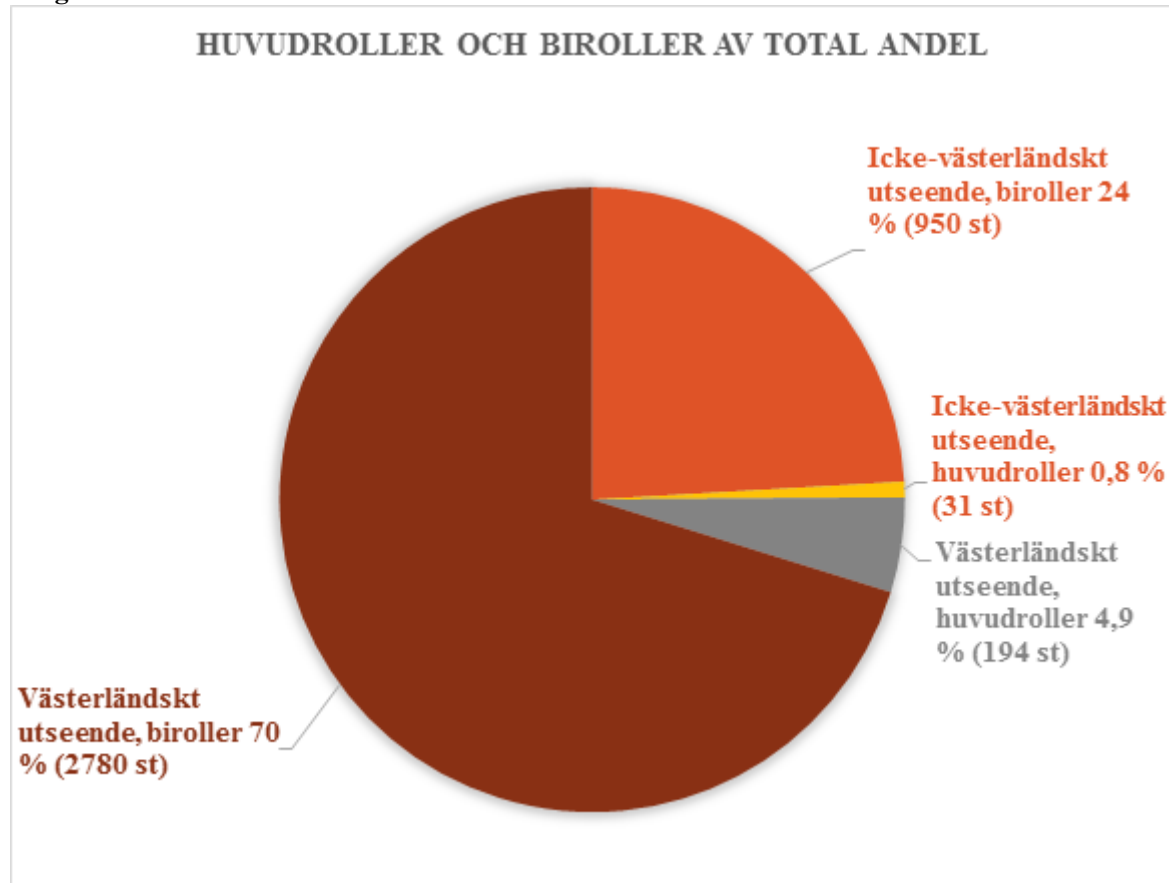
I diagram 2 har det redogjorts för studiens resultat av den totala andelen registrerade personer i studien. I kommande stycke visas resultat över vilka positioner personerna i den undersökta barnlitteraturen tillskrivs.

9.3 Komparativ redogörelse över rollfördelning

Personer med icke-västerländskt utseende utgjorde som nämnt i tidigare stycke 981 personer. Av de 981 personerna tilldelades 31 personer huvudroller. De resterande 950 personerna tilldelades biroller. De 31 huvudrollerna motsvarar 3,18 procent ($\approx 3\%$) av de 981 personerna med icke-västerländskt utseende. De 950 personerna med biroller motsvarar 96,84 procent ($\approx 97\%$) av de 981 personerna med icke-västerländskt utseende. Resultatet i diagram 3 visar att det är sammanlagt 2974 personer med västerländskt utseende av studiens totala 3955 registrerade personer. 194 personer av de 2974 personerna med västerländskt utseende har huvudroller, vilket motsvarar 6,5 procent ($\approx 7\%$). Antal biroller är 2780 personer av de 2974 personer med västerländskt utseende, vilket motsvarar 93,4 procent ($\approx 93\%$). Resultatet visar att procentuellt sett har personer med icke-västerländskt utseende fler biroller inom den egna kategorin än vad personer med västerländskt utseende har inom sin kategori. Resultatet visar även att procentuellt sett har personer med icke-västerländskt utseende färre huvudroller inom den egna kategorin än vad personer med västerländskt utseende har inom sin kategori.

I stycket ovan redogjordes för rollfördelningen inom de båda kategorierna var för sig. I diagram 3 nedan presenteras en sammanslagning av rollfördelningen inom de båda kategorierna, det vill säga av det totala antalet personer i studien.

Diagram 3

I diagram 3 synliggörs summan av rollfördelningen i studien. Det blir synligt att personer med icke-västerländskt utseende utgör cirka en fjärdedel (24,8 %) av det totala antalet personer (3955 st). Likväl blir det synligt att personer med västerländskt utseende utgör cirka tre fjärdedelar (75,2 %) av det totala antalet personer.

Antal biroller med icke-västerländskt utseende är 24 procent och antal biroller med västerländskt utseende är 70,3 procent av det totala antalet personer i studien. Det resulterar i en differens mellan icke-västerländska och västerländska biroller på 46,3 procent. Resultatet visar att 5,7 procent av den totala andelen undersökta personer i barnlitteraturen tillskrivs positionen huvudroll. Av de 5,7 procent som har huvudroller utgörs 0,8 procent av personer med icke-västerländskt utseende. Andelen huvudroller med västerländskt utseende utgör de resterande 4,9 procenten. Det innebär en differens på 4,1 procent mellan icke-västerländska och västerländska huvudroller.

Normer kan vara avgörande för vilka positioner som blir möjliga att uppnå för människor i samhället (Sörensdotter, 2011, s. 135-136). Utifrån ett normkritiskt perspektiv skulle huvudroller kunna ses som en maktposition. Det innebär att personer med västerländskt utseende, med 4,9 procent huvudroller, tillskrivs maktpositioner i högre grad än personer med icke-västerländskt utseende som innehar 0,8 procent huvudroller. Av studiens totala antal undersökta personer utgörs 94 procent av biroller. Personer med icke-västerländskt utseende innehar 24 procent av dessa biroller. Personer med västerländskt utseende innehar i sin tur 70 procent av birollerna. Resultatet innebär därmed att personer med västerländskt utseende även utgör majoritet av birollerna.

De positioner som människor tillskrivs genom normer kan ha effekt på beteende och socialt liv. För majoritetsnormen kan det innebära gynnande effekter. För minoritetsgrupper kan det å andra sidan innebära missgynnande och begränsande konsekvenser (Eek-Karlsson, 2012, s. 25; Sörensdotter, 2011, s.136-139). Bilder i barnlitteratur förmedlar visuell information om människor och samhället de lever i (Damber, Nilsson & Ohlsson, 2013, s. 81-85). Resultatet av studien förmedlar, utifrån ett sådant synsätt, visuell information om vilka som tillskrivs självklara huvudroller och biroller i samhället. Bilder som kommunicerar visuell information om vilka positioner människor tillskrivs i samhället kan även ha påverkan på människors identitetsutveckling (Kåreland, 2013, s 70, 92; Sparrman, 2002, s. 12-13). Resultatet visar att personer med västerländskt utseende får tillgång till majoriteten av både huvudroller och biroller. Resultatet visar att personer med icke-västerländskt utseende utgör minoritet av både huvudroller och biroller. Som Kåreland (2013) och Sparrman (2002) påpekar skulle dessa tillskrivningar av positioner kunna påverka barns identitetsutveckling. Bilder förmedlar budskap om samhällsnormer och vilka positioner människor tillskrivs, vilket i sin tur får konsekvenser för vilka personer som ges självklara positioner och vilka som osynliggörs i samhället (Salmson & Ivarsson, 2015, s. 74-75).

Bradford (2011, s. 14) är av övertygelsen att den tid och rum som en författare har levt i ofrånkomligen influerar de verk som författaren skapar (oftast omedvetet). Kåreland (2013, s. 85) menar att verk av traditionella svenska författare såsom Astrid Lindgren, Gunilla Bergström, Jan Lööf och Sven Nordqvist, är vanligast förekommande på svenska förskolor och att mer sentida författare har svårt att konkurrera med dessa böcker. Enligt Bradfords resonemang skulle förekomsten av traditionella svenska författares verk i förskolor kunna vara en möjlig förklaring till studiens resultat. De traditionella svenska författarna skulle i sådana fall ha skapat verk som bär spår av den tid och rum som författarna själva levde i. Studiens resultat visar att 37 böcker av de 200 barnböckerna som ingick i studien är verk av de ovan nämnda traditionella svenska författarna. Granskningen av studiens empiriska underlag visar även att 130 av de sammanlagda 200 barnböckerna är utgivna mellan år 2000 och 2016, vilket motsvarar 65 procent av studiens barnböcker. Det innebär att förskolans litteraturutbud främst innehåller barnböcker från senare år. 58 av de 200 barnböckerna är utgivna mellan år 1980 till 2000 och de resterande 12 böckerna är utgivna från 1900-1980. Statistiken talar därmed för ett annat resultat än Kåreland (2013, s. 85) som menade att modernare litteratur hade svårt att konkurrera med traditionella författare.

Nyligen framkom nyheten att den svenske författaren Jan Lööf kan vara tvungen att måla om illustrationerna i två av sina barnböcker på grund av att de innehåller stereotypifierande bilder av människor som kommer från andra länder än Sverige (Haidl, 2016, 8 maj). Den litterära chefen på bokförlaget Bonnier Carlsen, Eva Dahlin, intervjuades i Dagens Nyheter och kommenterade ärendet med följande utsaga:

.../ alla bilder skapas i en kontext, i sin tid, vilken är föränderlig. .../ Barnboken har en särställning eftersom man läser böckerna över längre tid och äldre tiders synsätt lätt lever kvar okommenterat. Som vuxen har man kanske sina nostalgiska glasögon på sig och missar saker som kan upplevas problematiska för andra. (Haidl, 2016, 8 maj)

Eva Dahlins utsaga är i linje med Bradfords (2011, s. 183-194) tes om att barnböcker präglas av den tid och rum författaren är uppväxt i. I vår studie har det framkommit att 75 procent av personerna som representeras i barnlitteraturen har västerländskt utseende. Det har även framkommit att 65 procent av barnlitteraturen är utgiven från år 2000-2015. Ett ytterligare resultat av studien är att av de 200 barnböcker som ingick i undersökningen är 153 författare av svensk härkomst medan 47 författare har icke-svensk härkomst. Med andra ord är 76,5

procent av studiens granskade barnlitteratur är skriven av författare med svenska härkomst och 23,5 procent är skriven av författare med icke-svensk härkomst.

Utifrån ett normkritiskt perspektiv, där det i första hand handlar om att synliggöra vad som är norm i en viss kontext (Bromseth, 2011, s. 42), kan västerländskt utseende framstå som norm enligt studiens resultat. I den granskade litteraturen utgör personer med västerländskt utseende cirka 75 procent och personer med icke-västerländskt utseende cirka 25 procent. Enligt det normkritiska perspektivet kan det västerländska utseendet ses som det förgivettagna och självklara i den undersökta barnlitteraturen medan det icke-västerländska utseendet i högre grad framstår som det avvikande. I nio av de tio stadsdelsnämnderna utgör västerländskt utseende majoritetsnorm. Normer kan vara avgörande för vad som ses som naturligt i ett samhälle (Eek-Karlsson, 2012, s. 25). Studiens resultat visar på att det västerländska utseendet framstår som det förgivettagna i barnlitteraturen. Resultatet visar även att icke-västerländskt utseende framträder som minoritet. Foucault talade om det intima sambandet mellan normer och makt (Nilsson, 2008, 84-91). De som passar in i normen tillskrivs makt. De som avviker från normen riskerar att bli utsatta för konsekvenser, så som exkludering och diskriminering (Sörensdotter, 2011, s. 135-136). Enligt det normkritiska perspektivet skulle alltså det som görs till norm i en barnlitteraturkontext tillskrivas makt i högre grad än de som inte placerar sig inom normen.

10 Diskussion

Syfte med studien var att undersöka huruvida mångfald skildras i barnlitteraturen i förskolan. Ytterligare syfte med studien var att undersöka om personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende tillskrevs likvärdiga positioner i barnlitteraturens bilder. För att besvara studiens syfte undersökte vi hur stor andel personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende som representerades i förskolans barnlitteratur samt vilka roller personer med västerländskt respektive icke-västerländskt utseende tilldelades i barnlitteraturens bilder.

Normer reglerar vem som tillskrivs makt och positioner i ett samhälle (Sörensdotter, 2011, s. 135-136) därav kan studiens resultat vara av vikt för att belysa att normer i barnlitteratur kan medföra konsekvenser för barn och samhälle. Ett av studiens framträdande resultat var att av de 3955 granskade personerna i barnlitteraturen utgjordes cirka 75 procent av personer med västerländskt utseende. Cirka 25 procent utgjordes av personer med icke-västerländskt utseende. Ytterligare ett primärt resultat var att enbart en av de tio stadsdelsnämnderna hade en jämbördig fördelning mellan västerländskt och icke-västerländskt utseende. Det framkom även i resultatet att personer med västerländskt utseende utgjorde 70 procent biroller och 4,9 procent huvudroller av det totala antalet personer i studien. Personer med icke-västerländskt utseende utgjorde 24 procent biroller och 0,8 procent huvudroller av studiens totala antal personer. Utifrån ovanstående resultat gör vi konklusionen att mångfald inte skildras på ett likvärdigt sätt i de 200 barnböcker som ingår i studien. Ytterligare en konklusion är att personer med icke-västerländskt utseende inte tillskrivs positioner på ett likvärdigt sätt som personer med västerländskt utseende.

I enlighet med tidigare forskning (Kåreland, 2013; Bradford, 2011; Sparrman, 2013 m.fl.) är det vår uppfattning att bilder i barnlitteratur kan påverka barns identitetsutveckling samt vilken information som visuellt kommuniceras till barn om normer, värden, samhälle, omvärld och positioner. Studiens resultat visade att 75 procent av totalt antal registrerade

personer utgjordes av personer med västerländskt utseende. Vi vill därmed belysa en problematik kring att vissa barn i förskolan möjligtvis inte kan identifiera sig i barnlitteraturens bilder i lika hög utsträckning som barn med västerländskt utseende. Förskolan ska sträva efter att inga barn ska bli orättvist behandlade på grund av etnisk tillhörighet (Skolverket, 2011, s. 4). En åtgärd för att skapa mer jämlika förhållanden skulle kunna vara att som förskollärare aktivt granska den barnlitteratur som finns tillgänglig för barn i förskolan utifrån ett normkritiskt perspektiv. Genom att medvetet granska förskolans barnlitteratur kan normer synliggöras och därmed bidra till mer jämlikhet i verksamheten. I de fall där förskolan lånar barnlitteratur från bibliotek kan förskollärare välja barnlitteratur utifrån ett normkritiskt perspektiv med fokus etnicitet. Ytterligare åtgärd kan vara att på förhand be bibliotekspersonal att välja ut "normkritisk" barnlitteratur där etnicitet är ett kriterium.

Barnlitteratur är ofta präglad av författarens egen kultur och erfarenheter. Författarens egen kultur kan därmed, indirekt eller direkt, påverka barnlitteraturens innehåll i både bild och text. Barnlitteratur speglar på så sätt den tid och rum de är skapade i, vilket kan medföra att ideologier återskapas och normer reproduceras genom litteraturen (Bradford, 2011, s. 14, 183, 194). Med det som bakgrund blir det synligt varför det är viktigt att ha ett litteraturutbud som speglar dagens tid och rum avseende mångfald. Med utgångspunkten att författares verk ofta är präglade av författares egna erfarenheter skulle förskolan möjligen kunna få in mer mångfald i barnlitteraturutbudet genom att ta in böcker som är skrivna av författare från olika delar av världen. Vårt resonemang blir således att det kunde vara gynnsamt för alla barn att erfa litteratur från varierade delar av omvärlden, då alla barn i Sverige är del av en alltmer internationaliserad värld. Studiens resultat visar att 153 författare av studiens totalt 200 författare har svensk härkomst. Vidare synliggörs det att 47 författare inte har svensk härkomst. Med andra ord är 76,5 procent av studiens granskade barnlitteratur skriven av författare med svensk härkomst och 23,5 procent är skriven av författare med icke-svensk härkomst. Utifrån detta resultat kan vi göra slutsatsen att de flesta barnböcker som ingick i studien är skrivna av svenska författare. Vi resonerar därmed kring att det skulle kunna vara en orsak till varför studiens granskade barnlitteratur främst innehåller personer med västerländskt utseende. Alla svenska författare har givetvis inte samma erfarenheter och kulturella referenser, dock argumenterar vi för att en bredare variation av författarhärkomst skulle kunna bidra till ökad mångfald och ökad variation av de positioner personer tillskrivs i barnlitteratur. I sdn 4, som hade det mest jämlika litteraturutbudet, blev det synligt att en faktor som verkar öka jämlikheten i litteraturutbudet är att välja barnlitteratur som är utgiven tidigast år 2014. Barnlitteratur som är skriven från år 2014 verkar ha bilder som i högre grad skildrar mångfald av människor. Vi argumenterar därmed för att förskollärare aktivt kan välja mer barnlitteratur från 2014 och framåt för att uppnå ökad mångfald i litteraturutbudet i förskolan.

"Barn tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser" (Skolverket, 2011, s. 4). De konkreta upplevelserna kan således vara läsning av barnlitteratur i förskolan. Normer och värden kan således reproduceras genom läsning av den barnlitteratur som finns på förskolan. Därav vill vi argumentera för att det är av stor vikt att kritiskt reflektera över vad som görs till norm och förgivettagande i barnlitteraturen i verksamheten. Vi argumenterar även för att det är av betydelse för alla barn som lever i ett internationaliserat samhälle att ta del av barnlitteratur som innehåller mångfald. Här kan paralleller göras till läroplanen för förskolan där det betonas att det ingår i förskolans uppdrag att förbereda alla barn för ett liv i ett samhälle som blir mer och mer internationaliserat (Skolverket, 2011, s. 6).

Foucault hävdade att makt alltid är förbundet med kunskap (Nilsson, 2008, 84-91). Förskollärare har till viss del makt över förskolans litteraturutbud och därav resonerar vi kring hur viktigt det kan vara för förskollärare att ha kunskap om hur makt, normer och barnlitteratur hänger samman. Det krävs med andra ord kunskap om normer för att kunna synliggöra dessa i förskolans barnlitteratur. de los Reyes och Molinari (2007, s. 272-277) hävdar att det främsta hindret mot jämlika förhållanden mellan människor är att utgå från antagandet att Sverige är fristående från ojämlika strukturella förutsättningar. Förskollärare behöver tillägna sig kunskap om normer och hur dessa verkar för att kunna synliggöra normer och kanske i sin tur vidga dem eller omformulera dem. Ett antagande skulle kunna vara att vissa förskollärare själva kan identifiera sig med majoritetsnormen. Det skulle kunna innebära att förskollärare inte uppmärksammar normen, då den är så pass normaliserad utifrån det egna perspektivet, att den ses som självklar. När någon uppfattas som självklart kan det förbli ofreflekterat och framstå som det "naturliga". Ur ett postkolonialt perspektiv skulle det i sådana fall kunna innebära att förskolans barnlitteratur omedvetet är utvald enligt ett västerländskt perspektiv på världen. Enligt det postkoloniala resonemanget om att det koloniala arvet än idag påverkar samhällsstrukturer (de los Reyes & Molinari, 2007, s. 272-277). Foucault uttryckte att den farligaste makten är den som är subtil ty den förblir ofta ofreflekterad (Nilsson, 2008, s. 84-91). Med Foucault och det postkoloniala resonemanget i åtanke menar vi att förskollärare måste kritiskt reflektera över den egna rollen i förhållande till upprätthållande av normer.

Förskolan ska sträva efter att verka för en jämställd verksamhet (Skolverket, 2011, s. 4). Studiens resultat synliggör brister på mångfald i den granskade barnlitteraturens bilder, då enbart 25 procent av alla granskade personer har icke-västerländskt utseende. Bursell (2015, s. 290-293) talar om hur exkludering är en form av indirekt strukturell diskriminering. Diskrimineringsombudsmannen (2015, s. 9) betonar i sin tur om hur normer kan utgöra fundament för indirekt diskriminering. Darvishpour och Westin (2015, s. 31-36) bedyrar hur kunskap om strukturell/indirekt diskriminering är ett betydelsefullt verktyg för att motverka ojämlikheter i samhället. De strukturer som avses inom strukturell diskriminering handlar om exempelvis rutinmässiga handlingar och förgivettaganden som sker inom institutionell verksamhet. Här kan paralleller göras till Salmson och Ivarsson (2015, s. 286) som hävdar att traditioner och rutiner kan bidra till att normer förstärks. Vi argumenterar för att förskollärare bör kritiskt granska och reflektera i särskild mån kring de situationer som upprepas frekvent i vardagen i verksamheten, som läsning och användande av barnlitteratur.

Förslag på vidare forskning utifrån studiens resultat skulle kunna vara att genomföra en intersektionell granskning av barnlitteratur vilket innebär att granska och analysera hur olika maktfaktorer samarbetar, som till exempel etnicitet och genus eller etnicitet och klass. Ett annat förslag på vidare forskning skulle kunna vara att genomföra ytterligare granskningar ur ett normkritiskt perspektiv med fokus etnicitet på andra bilder eller föremål i förskolans miljö, till exempel bilder på förskolans väggar eller de leksaker och föremål som finns tillgängliga för barnen. Bradford (2011, s. 183-194) menar att bilder förmedlar information om människor, samhälle och omvärld. Utifrån Bradfords tankar och de insikter som vi tillägnat oss genom studiens gång finner vi därmed relevans att granska övriga bilder och föremål som finns tillgängliga för barn i förskolan för att synliggöra eventuella normer.

11 Referenslista

- Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I G. Ahrne, P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 8-16). Stockholm: Liber.
- Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. Stockholm: Liber.
- Bradford, C. (2007). *Unsettling narratives: Postcolonial readings of children's literature*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.
- Bradford, C. (2011). Children, Visual Images and Narratives. *Jeunesse: Young People, Texts, Cultures*, 3(1), 182-195. doi: 10.1353/jeu.2011.2006.
- Bromseth, J. (2011). Förändringsstrategier och problemförståelser: från utbildning om den Andra till queer pedagogik. I J. Bromseth, F. Darj (Red.), *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring* (s. 27-51). Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Bromseth, J., & Darj, F. (2011). *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Bursell, M. (2015). Inkludering och exkludering på den svenska arbetsmarknaden. I M. Darvishpour, C. Westin (Red.), *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige* (s. 279-302). Lund: Studentlitteratur.
- Damber, U., Nilsson, J., & Ohlsson, C. (2013). *Litteraturläsning i förskolan*. Lund: studentlitteratur.
- Darvishpour, M., & Westin, C. (2015). Maktperspektiv på etniska relationer. I M. Darvishpour, C. Westin (Red.), *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige* (s. 15-44). Lund: Studentlitteratur.
- Diskrimineringsombudsmannen. (2015). *Husmodellen - ett praktiskt verktyg för att upptäcka och förebygga diskriminering och trakasserier i förskolan och skolan*. Hämtad 2016-04-27 från <http://www.do.se/globalassets/stodmaterial/stod-skrift-husmodellen.pdf>
- Disney, W. (1978). *Snow White and the seven dwarfs*. Chicago: Circle fine art press.
- Dolk, K. (2011). Olikhet, aktivism och kritiskt tänkande i förskolan. Nedslag i Australien och Sverige. I H. Lenz Taguchi, L. Bodén, K. Ohrlander (Red.), *En rosa pedagogik - jämställdhetspedagogiska utmaningar* (s. 60-74). Stockholm: Liber.
- Eek-Karlsson, L. (2012). Förgivettaganden och utmaningar. I E. Elmeroth (Red.), *Normkritiska perspektiv - i skolans likabehandlingsarbete* (s. 11-27). Lund: Studentlitteratur.
- Eilard, A. (2004). Genus och etnicitet i en läsebok i den svenska mångetniska skolan. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 9(4), 241-262. ISSN: 1401-6788

- Eliasson, A. (2013). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.
- Elmeroth, E. (2008). *Etnisk maktordning i skola och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Göteborgs Stad. (u.å.). *Hitta förskola*. Hämtad 2016-05-12 från http://goteborg.se/wps/portal/invanare/forskola-o-utbildning/forskola-o-familjedaghem/forskolor/!ut/p/z1/jVDbCoJAEP2W6ANmNbR6XAmljLS0y-5LrLLJgquyapBF3-pDF6JomJc5t4EDFE5AC3YVGWtEWbBc34Ta59BYbWeOgVHgzV20jP3Q3fhrz5pbcBwE6G0wcnamM0HIC0yg_h COhH_OsjINo_eq3bliAAr2USroib7gCUvOcp03E1VWk_J2M2kSKBshB1GxgBjRQGSs00lcS3yoOxC-lbPt6HpqFUDpUC4CMnyhWnPVAJfenLuZJpxfj0egOmwfbA!!/dz/d5/L2dBISvZ0FBIS9nQSEh/#Z7_P1JQ8B1A0OG9F0ITKPFNKLG556
- Haidl, K. (2016, 8 maj). Jan Lööfs populära böcker kan stoppas. *Dagens Nyheter*. Tillgänglig: <http://www.dn.se/kultur-noje/jan-loofs-populara-bocker-kan-stoppas/>
- Harris, V. (1992). *Contemporary griots: African- American writers of children's literature. Teaching multicultural literature in grades, K-8*, 55-108.
- Hettne, B. (u.å.). Kolonialism. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2016-05-09 från <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kolonialism>
- Johnson, B. (u.å.). Konstruktionism. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2016-05-11 från <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/konstruktionism>
- Joshua, M., B. (2002). Inside Picture Books: Where Are the Children of Color? *Educational Horizons*, 80(3), 125-132.
- Kaloniatyte, V. (2014). *Normkritisk pedagogik- för den högre utbildningen*. Lund: Studentlitteratur.
- Kåreland, L. (2013). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindholm Schulz, H. (u.å.). Etnicitet. I *Nationalencyklopedien*. Hämtad 2016-05-09 från <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/etnicitet>
- Loomba, A. (2005). *Kolonialism/Postkolonialism: En introduktion till ett forskningsfält*. Hägersten: TankeKraft Förlag.
- Lunneblad, J. (2013). *Den mångkulturella förskolan: Motsägelser och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, R. (2008). *Foucault - en introduktion*. Malmö: Égalité.

- de los Reyes, P. (2001). *Mångfald och differentiering: diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Solna: SALTSA.
- de los Reyes, P., & Molina, I. (2007). Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/etnicitet i det postkoloniala Sverige. I P. de los Reyes., I. Molina., & D. Molinari (Red.), *Maktens (o)lika förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* (s. 260-278). Stockholm: Atlas.
- de los Reyes, P. (u.å.). Postkolonialism. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2016-05-06 från <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/postkolonialism>
- Salmson, K., & Ivarsson, J. (2015). *Normkreativitet i förskolan - om normkritik och vägar till likabehandling*. Linköping: Olika.
- Simonsson, M. (2004). *Bilderboken i förskolan - en utgångspunkt för samspel*. (Avhandling, Linköping Studies in Arts and Science, 287, 0282-9800). Linköping: Tema Barn. Tillgänglig: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:244547/FULLTEXT01.pdf>
- Skolverket. (2009). *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?: Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2011). *Läroplanen för förskolan Lpfö98: Reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2013). *Förskolans och skolans värdegrund - förhållningssätt, verktyg och metoder*. Stockholm: Fritzes.
- Sparrman, A. (2002). *Visuell kultur i barns vardagsliv - bilder, medier och praktiker*. (Avhandling, Linköping studies in arts and science, 250). Linköping: Tema Barn. Tillgänglig: <https://www.ntnu.no/documents/10458/19070181/sparrman.pdf>
- Sparrman, A. (2006). *Barns visuella kulturer - skolplanscher och idolbilder*. Lund: Studentlitteratur.
- Statistiska Centralbyrån. (u.å.). *Från massutvandring till rekordinvandring*. Hämtad 2016-05-10 från <http://www.sverigeisiffror.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/in-och-utvandring/>
- Sörensdotter, R. (2011). En störande, utmanande och obekvämlig pedagogik. Om queerteoriernas relevans för en normbrytande undervisning. I J. Bromseth, F. Darj (Red.), *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring* (s. 135-154). Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Westin, C. (2015). Om etnicitet, mångfald och makt. I M. Darvishpour, C. Westin (Red.), *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige* (s. 45-74). Lund: Studentlitteratur.

12 Bilagor

Bilaga A

Stadsdelsnämnd: _____ Område: _____

	Boktitel	Författare, förlag, ort, år
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		

Bilaga B

	Finns personer med "icke-västerländskt" utseende i boken?	Finns personer med "västerländskt" utseende i boken?	Vilken roll har personer med "icke-västerländskt" utseende i boken?	Vilken roll har personer med "västerländskt" utseende i boken?
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				